

*Elu kujundab, ning teeb seda mitte
sõna, vaid teo kaudu.*

---

15 Tore, nii pikk puhkus!

Mispärast on õpetajatel õigupoolest nii pikk puhkus? Loomulikult õpilaste pärast. Aga miks on õpilastel nii pikk vaheaeg? Ei, mitte sellepärast, et meie esivanemad olid nii lapsesõbralikud, ja ka mitte sellepärast, et suveks mere äärde sõita. Üldhariduse sisseviimise ajal oli Euroopa ühiskond veel täielikult agraarühiskond ning lapsed vabastati koolist, sest neid vajati talutöödel – kevadel niitude puhastamisel ja põlluharimisel, juulikuus heinakoristusel, hilissuvel viljakoristusel, sügisel puuviljade ja põllusaaduste korjamisel. Nii ei olnudki talvel ühtegi vaheaega, üksnes jõuluajal paar vaba päeva, ning talvespordinädal ei tulnud mõttesegi. Kui alustasin 1954. aastal ühes väikeses Šveitsi maakohas algkooliõpetajana teenistust, ei kaasnenud sellega mingit suvepuhkust, vaid kahe nädala kaupa heina- ja saagikoristuspuhkused. Nendest andis ilmaennustuse järgi veidi varem teada kooli hoolekogu esimees.

Meil on nüüdki kolmteist nädalat vaheaega, kuigi õpilasi enam kuskil tööle ei vajata. Meid kadestatakse sellepärast õigusega, sest nii pikk puhkus on tõepoolest suurepärase võimalus, mis sobiks ka teistele elukutsetele: saab puhata närvesöövast tööst, valmistuda uueks veerandiks ning tegelda intensiivselt harrastustega.

Tegelda harrastustega! Puhkuse ajal, mille maksab kinni riik! Mõnegi meelest pole see õige. Aga nad eksivad, sest õpetaja puhkus ja harrastused tulevad lastele kasuks.

Üheski ametis ei avalda eraelu sisu tööle nii otsest ja silmnähtavat mõju kui õpetajaametis. Ei ole ju tunniandmine valmis õppevahenditega ainus, mida tuleb teha. Kui nii juhtub, siis on tund surnud. Pigem peaks õpetaja ise lastele midagi tähendama, sageli tuleb olla vestluspartner, eeskuju ja sütitaja. See õnnestub seda paremini, mida laiem on meie silmaring ja mida põhjalikumalt oleme süüvinud meid huvitavatesse valdkondadesse. Seepärast on lastele seegi halb, kui noor õpetaja ametit ainult mõne aasta peab. Mida vanemaks saadakse ja mida intensiivsem on olnud elu, mida rohkemat õpitud tundma, harjutatud ja uuritud, seda sagedamini saab seda tõelist küllusesalve ära kasutada. Iga õpetaja, kellele koolis meeldib, teab, et kogu ta elu, kõik, mis ta teeb või tegemata jätab, mida ta loeb ja ette võtab, mida kogub ja loob, on lõpuks tegelikult õpetamise eeltöö. See on vundament spetsiifilisele ettevalmistamisele üksikuks aineks või tunniks.

Kõigel, mida põhimõtteliselt üldse teada võiks, pole piire. Vähene, mida saab koolis edasi anda ja omandada, on tervikuga võrreldes vaid piisk kuumale kivile. Ma ei mõista, miks see vähene peaks veel kõigile lastele üks-sama olema. Kõigist laiadest teadmistest, mida õppeplaanid ette näevad, on eluliselt hädavajalik vaid väike osa. See võib olla normeeritud. Aga ülejäänud suure osa juures on peaaegu ükskõik, *mida* õpilased õpivad. Otsustav on see, *kuidas* nad õpivad ja kas selle juures *arendatakse* nende *võimeid* ja *andeid* nii hästi kui võimalik.

Seepärast võib olla vaid vägagi soovitatav, et iga õpetaja seob hobid, millest ta tõesti üht-teist teab, tunnimaterjaliga. Nimelt käsitleb mesinik bioloogiaturunis erilise põhjalikkusega mesilasi. Asjaarmastaja astronoom saab kõigi võimalike loodusteaduste teemade juures luua seose oma alaga. Taimesõber annab botaanikale suurema kaalu kui madude pidaja. Ja kes maalib, luuletab või loob laule, saab ka neid tegevusi õppetöös viljakalt rakendada.

Tuleb tunnistada, et kõik hobid ei ole koolis kasutamiseks üheväärsed. Ei tarvitse olla näiteks veiniteaduse vastane, kuid kui õpetaja seisaks valiku ees tegelda önoloogia või intensiivsemalt paikkonna ajaloo, oleks viimane hobi elukutse seisukohast vaadatuna eesmärgipärasem. Teatud kirega harrastatavate huvide ja erakordsete tegevuste ring on väga lai. Mõni huviala ja teadmivaldkond on siiski inimese vaimseks ja ühiskondlikuks olemasoluks väga oluline ning seetõttu on neil haridusele ja seega ka õpetajale eriline tähendus. Minu arvates on need filosoofia (kaasa arvatud teoloogia) ja psühholoogia, ajalugu, poliitika ja kunst, siin eelkõige kirjandus, kujutavad kunstid ja muusika. See, kellele need alad põhimõtteliselt mingit huvi ei paku, ei peaks õpetajaks hakkama.

Pean *kunstiga tegelemist* õpetaja jaoks möödapääsmatuks kahel põhjusel.

Esiteks arendab ja täiustab kunstiga tegelev inimene endas *tundlikkust* ehk võimet tunnetada ja otsustada hinge-vaimu vajaduse järgi. Tundlikkus on arenenud vaimsuse mõõt. Õpetajatena on meil ülesanne aidata arendada õpilaste vaimust. Saame teha seda ainult sinnamaani, kuhu oleme ennast arendanud. Keegi ei saa anda rohkem, kui tal on.

Teiseks leitakse kunstiga tõsiselt tegeldes eest tohutu *rikkus* ja ettearvamatu *vaimsete väärtuste mitmekesisus* ning sellega viimaks inimene, lausa eksistents ise. See kokkupuude on üks rikastavamaid, mida inimesel on võimalik kogeda. Kui õpetaja mõnevõrra kunsti mõistab ja kunstiteoseid hindab ja armastab, on sellest vältimatult kasu ka õpilastel.

Kunstiasjatundjaks saamine nõuab mõistagi teadusliku uurimisega tegelemist ja see ei ole praegu tähtis. Oluline on elada koos kunstiteostega, lasta neil end rikastada, muutuda ise otsustusvõimeliseks ja osata nii vahet teha väärtuslikul ning tühjal kestal ja blufil – nimelt on oluline saada *kunstitudjaks*. *Kunstiasjatundjad* on spetsialistid, *kunstitudjad* aga huvitatud asjaarmastajad, liigutatud ja samas

kriitilised lugejad, piltide ostjad, kontsertide, teatrite, näituste külastajad. Nemad haaravad ka oma lõbuks pliatsi või pintsli või harjutavad reeglipäraselt pillimängu, tahtmata esineda. Pühendunud õpetajale teeb rõõmu, kui ta võib kuuluda selliste inimeste hulka. Igal juhul täiustub nii tema kvaliteediteadlikkus ja see avaldab mõju materjali valikule ja nõudlikkusele paljudes ainetes.

Kõnealune õpetaja eraelu ja elukutse ühtsus on suurel määral ka aluseks töötava inimese kõige tähtsamale hingeseisundile – rõõmule. Meie, õpetajad, peame tegema kõik, et ametit rõõmuga pidada. See on hea nii meile, kuna muidu põleme peagi läbi ja jääme haigeks, kui ka samamoodi õpilastele, sest sellest, kes rõõmuga töötab, kiirgab rõõmu, ning ta rõõm nakatab teisi. Lastele ei saa miski parem olla kui võimalus käia koolis sellise õpetaja juures.

Rõõmu edendamine on seotud veel teiste inimese annetega – fantaasia ja loovusega. Mida paremini õnnestub õpetajal mõlemaid võimeid arendada ja oma kutsetöösse kaasata, seda õnnelikumaks teda ta töö teeb.

Fantaasiarikkaid ja loovaid õpetajaid segavad liiga täiuslikud ja kitsendavad ettekirjutused – õppevahendite süsteem, töökoja komplektid, ühtlustatud kvaliteedikontrollid. Kogemuse kasvades võtavad nad endale õiguse panna tundi üha rohkem iseennast. Võib küll ka mugav olla kopeerida teema juurde raamatust keeleharjutusi, kuid ometi pakub suuremat rahuldust kirjutada ise õpilastele harjutus. See on siis kirjutatud teatud määral laste endi järgi, arvestades nende taipu ja lähtudes sisu valikul loodusteadustes parajasti käsilolevatest teemadest.

Ja miks ei võiks me korraks lugemistunnis lugeda anda omi tekste – väljamõeldud lugusid, lapsepõlvemälestusi, reisikirjeldusi? Kui õpilased näevad õpetajas inimest, kes kirjutamisest rõõmu tunneb, siis on õpetaja kirjanditunnis (või ükskõik kuidas seda nimetada) juba mängu võitnud. Suurepärased võimalused, mida pakuvad arvuti ja tekstitöötlusprogrammid, kergendavad ettevõtmist tohutult.

Ja kuidas oleks väikese kooliteatriga? Välja mõelda stseene ja dialooge lähtudes igast üksikust osatäitjast – see teeb rõõmu. Igaühel on õigus olla algaja. Inimene talletab kogemusi ja kasvab aegamööda. Ei pea tahtma kohe Schiller olla.

Ka laulukirjutamiseks ei pea olema Schubert. Sedagi võib proovida – ise välja mõelda laul, võib-olla koos tekstiga, ning see klassiga selgeks õppida. Muidugi ei pea esitama järgalt ainult endaloodut.

Ka käsitöös, joonistamises, võimlemises, ruumikujunduses. Ja *last but not least* – iga tunni ülesehituses on loomistungile valla lai tegevuspõld. Mida paremini õnnestub koolitööl omaenda loovust avada, seda lähemale jõuame ideaalile – rõõmsale koolile.

Seda kõike võib lugeda ja siit ka mõndagi head leida ning ikkagi üha uuesti oma ürituses läbi kukkuda. Edu ei sõltu lõpuks ju sellest, et teatakse palju, osatakse palju ja et on palju häid ideid ja ka ideaale. Samavõrd tähtis on suuta välja tuua ka *jõud vastupidamiseks*. Seepärast on oma jõuallikate tundmine ja neist ammutamine ellujäämise küsimus.

Kes soovib sel teemal arutleda, peab tegelema psühhohügieeniga ning esitama küsimuse isikliku eluviisi kohta: kuidas käin ma ümber oma hingega? See on midagi väga isiklikku, millele ei saa enam anda üldkehtivaid vastuseid. Igaüks peab ise oma teed otsima. Paar vihjet ja ettepanekut olgu siiski lubatud.

Täpselt nagu kasvatuses on vastutõtavad ja toetavad abinõud, on psühhohügieeni valdkonnas samamoodi tähtis ühelt poolt kaitsta end selle vastu, mis *röövib jõudu*, ning teiselt poolt *kasutusele võtta võimalikud jõuallikad*.

Üks hullemaid jõuröövijaid on kiirustamine. Kõigega on rutt. Kiirus käib üle kõige. Kärmas on vaid see, kes teeb korraga kahte või kolme asja. Järgmine röövel on lärm – muusika, muusika, muusika –, et vaikselt üle mängida liiklust, masinaid, kõike. Ka tarbimine röövib jõudu. Samuti on röövijad kõikvõimalikud sõltuvused. Võib-olla iseloomustab tänapäeva inimest vähem see, mida ta teeb, kui see, mida ta ei tee.

Vastupidiselt on vaikus esimene jõuandja. Temast kasvab nii mõndagi: enda hinge tundmine, otsustusjulgus, tung tegutseda. Vaikust võib leida – õnnekombele ikka veel – lahtise taeva all, metsas, kõrvalises paigas, oma nelja seina vahel, kirikus. Vaikust saab arendada meditatsioonis. Religioosel inimesel kasvab sellest välja palve.

Vaikuse sõsar on vaba aja tegevus, keskendunud pühendumine armastatud asjale. Harrastustega tegeleja muutub tugevaks. Harrastuses olulisega kokkupuutumine muudab viljakaks. Inimese katse kohata olulist ning seda väljendada on kunst.

Ning kõige kohal on tõsiasi, et jõud sureb tülis ning tekib üksmeeles. Ei saa tahta olla tugev, otsimata rahu ligimesega.

Soovin kosutavat puhkust.